



# Upphovsrättens ABC

## 1. Vad är upphovsrätt?

Upphovsrätt är en lagstadgad rätt som tillfaller en person som har skapat ett verk. Filmer, pjäser, musik, böcker, serier och konstverk föds inte utan en upphovsman. Upphovsrätten ger upphovsmannen ensamrätt att bestämma över sitt eget arbete – resultatet av skapande arbete.

Upphovsmannen har rätt att bestämma vad hen gör med sitt verk: om hen ska behålla verket, bevilja användningsrätt till det eller sälja det och till vilket pris. Upphovsmän tjänar på att sälja verken och rätten att använda verken. Upphovsrätten är en förutsättning för att man ska kunna leva på skapande arbete och för att nytt innehåll ska skapas.

## 2. Vad skyddar upphovsrätten?

Upphovsrätten skyddar skriftliga, muntliga eller konstnärliga verk – resultatet av ett självständigt och egenartat intellektuellt skapande arbete. Upphovsrätten skyddar verkets utseende och uttryckssätt. Skyddet är inte beroende av verkets användningsändamål eller konstnärliga kvalitet. Inte heller tekniken med vilken verket har skapats eller materialet som det har skapats av påverkar skyddet.

Upphovsrätten skyddar till exempel skriven text, målningar, teckningar, filmer, tv-program, pjäser, musikverk, kartor, byggnader och datorprogram.

## 3. Hur uppstår upphovsrätten?

Upphovsrätten uppstår automatiskt samtidigt som verket. För att omfattas av skyddet måste verket överskrida verkströskeln, det vill säga det ska vara tillräckligt självständigt och originellt. Ifall verkströskeln har överstigits fastställs från fall till fall. Det krävs inga formaliteter, såsom registrering eller användning av ©-märket, för att verket ska skyddas av upphovsrätten.

## 4. Vem får upphovsrätt?

Upphovsrätten uppstår alltid för den person som skapat ett verk. Upphovsmannens ålder saknar betydelse, vilket innebär att även en minderårig kan vara upphovsman enligt upphovsrättslagen. Upphovsmannen kan helt eller delvis överlåta sin upphovsrätt till någon annan, till exempel en läroanstalt eller förläggare. Det är inte fastställt hur överlåtelsen ska ske, men ett skriftligt avtal är att rekommendera. Upphovsrätten kan även överlåtas som arv eller med testamente.

Att man äger ett exemplar av ett verk, såsom en bok, en filmupptagning eller en tavla, innebär inte att man även innehar upphovsrätten till verket.

### VAD SKYDDAR UPPHOVSRÄTTEN INTE?

Informationen, idén, temat, intrigen eller strukturen i verket skyddas inte. De får fritt användas, så länge uttryckssättet inte kopieras.



### VEM ÄR RÄTTSSINNEHAVARE?

Rättsinnehavaren är den som innehar rättigheterna enligt upphovsrättslagen. Rättsinnehavaren kan vara verkets ursprungliga upphovsman, exempelvis en författare, läroboksförfattare, sångtextförfattare, kompositör eller regissör.

Rättsinnehavaren kan även vara den som upphovsmannen överlåtit sin upphovsrätt till, till exempel en förläggare, en producent, ett företag eller en läroanstalt. Ofta innehas upphovsrätter av såväl upphovsmannen som förläggaren.

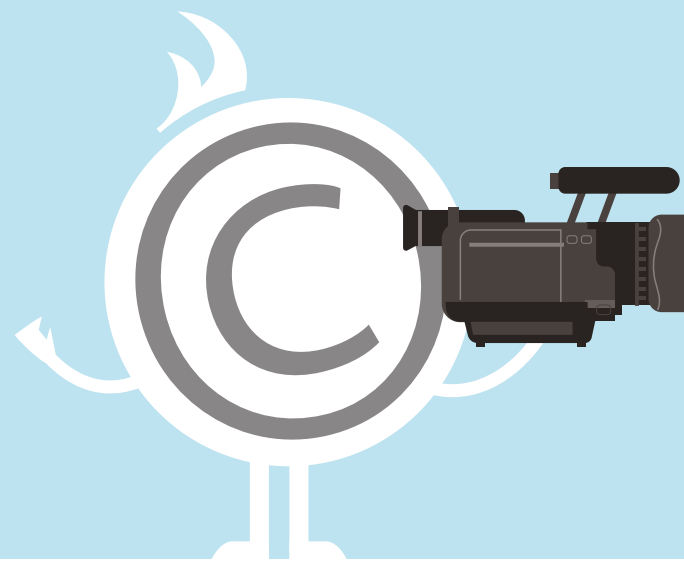


## 5. Hur länge gäller upphovsrätten?

Upphovsrätten gäller under upphovsmannens levnadstid och 70 år efter slutet av hans dödsår. När ett verk har flera upphovsmän, såsom filmer, räknas skyddstiden från det år då den sista upphovsmannen avlidit.

## 6. Vad är närstående rättigheter?

I upphovsrättslagen skyddas även vissa rättigheter som påminner om upphovsrätten. Dessa kallas närstående rättigheter. Exempel på närstående rättigheter är utövande konstnärers rättigheter, ljud- och filmproducenters rättigheter, katalog- och databasskydd, radio- och tv-företags rättigheter, fotografiskydd, nyhetsskydd samt skydd av tidningspublikationer. Även exempelvis framförande av verk,



Ljudupptagning, filmupptagning och fotografier skyddas av närstående rättigheter. Även för att använda och kopiera dem behövs tillstånd av rättsinnehavaren.

Den största skillnaden mellan närstående rättigheter och upphovsrätten är skyddstidens längd. För att få närstående rättigheter förutsätts inte heller att kravet på självständighet och originalitet uppfylls. Skydd för närstående rättigheter uppstår automatiskt i det ögonblick ett framförande, en inspelning, ett fotografi eller någon annan produktion skapas.

Skyddet för närstående rättigheter är vanligtvis 50 år efter året för inspelning, framförande, produktion eller sändning, eller året då ett fotografi tagits. Skyddet av ljudinspelningar och den föreställning som spelats in på den förlängs till 70 år räknat från den första gången ljudinspelningen publicerades eller gjordes tillgänglig för allmänheten, om detta skedde inom 50 år efter föreställningen. I vilket fall som helst är skyddet av ljudinspelningar och framföranden 50 år efter inspelningen eller framförandet. Skyddet av tidningspublikationer är två år från utgången av publikationsåret.

## 7. Vilka rättigheter får upphovsmannen?

Upphovsrätten utgörs av ekonomiska och moraliska rättigheter. Upphovsmannen har ensamrätt att bestämma om det får framställas exemplar av hans verk och om verket får göras tillgängligt för allmänheten. Tillgängliggörande för allmänheten är till exempel försäljning, utlåning och uthyrning samt förmedling på nätet av verksexemplar. Upphovsmannen har dessutom rätt att bestämma om verket får ändras, översättas till ett annat språk, framföras eller återges inom en annan litteraturgenre eller en annan konstform eller på något annat sätt.

En upphovsman kan överlåta sina ekonomiska rättigheter helt eller delvis. De moraliska rättigheterna kan upphovsmannen inte överlåta. De förblir upphovsmannens, även om de ekonomiska rättigheterna helt har överlåtits.



# Upphovsrätt

## EKONOMISKA RÄTTIGHETER

tryggar upphovsmannens förvärvsmöjligheter.

## MORALISKA RÄTTIGHETER

skyddar upphovsmannens heder.

### TILLVERKNING AV ETT EXEMPLAR

innebär exempelvis att trycka, digitalisera, fotokopiera eller på annat sätt duplicera exemplar av ett verk. Såväl kopiering med penna som skanning av material är framställning av verksexemplar.

### ATT GÖRA ETT VERK TILLGÄNGLIGT FÖR ALLMÄNHETEN

innebär till exempel att framföra ett musikverk på en konsert, visa en film på en biograf, publicera ett fotografi på en webbplats eller bjuda ut ett exemplar av en bok till försäljning i en bokhandel.

### NAMNGIVNINGS-RÄTT

innebär att upphovsmannens namn måste anges enligt god sed när ett verk används offentligt. Namnet måste exempelvis nämnas då verket framförs offentligt eller på annat sätt görs tillgängligt för allmänheten.

### RESPEKTRÄTT

innebär att ett verk inte får ändras på ett sätt som kränker upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller originalitet. Verket får inte heller göras tillgängligt för allmänheten i ett sammanhang eller på ett sätt som är kränkande.

### OFFENTLIG ÖVERFÖRING

Att överföra ett verk offentligt är till exempel att distribuera det i TV eller radio, att distribuera det på begäran eller s.k. distribuering på beställning samt att distribuera det i ett datanät, till exempel att ladda upp en bild på nätet eller sätta upp den för allmän beskådan.

### OFFENTLIGA FRAMFÖRANDE

Offentligt framförande innebär att ett verk framförs för en närvarande publik, till exempel vid en konsert, på teater eller en någon annan tillställning.

### DISTRIBUERING AV VERKSEXEMPLAR

Att distribuera verksexemplar till allmänheten är bland annat att bjuda ut verksexemplar, såsom en bok eller en dvd-film, till försäljning, uthyrning eller utlåning eller att på annat vis sprida verksexemplar till allmänheten.

### OFFENTLIG VISNING

Offentlig visning är att visa ett verk offentligt utan tekniska hjälpmedel, t.ex. under en konstutställning.

## 8. Vilken slags användning kräver inte tillstånd?

### Privat bruk

Man får framställa några exemplar av ett verk för privat bruk, dvs. för eget och för familjens bruk. Rättsinnehavarna ersätts för privat kopiering genom en kompensationsavgift.

Kopiering vid läroanstalter är inte sådant privat bruk som avses i lagen, utan för användning av verk i undervisningen behövs i allmänhet tillstånd. Det är inte tillåtet att kopiera datorprogram eller databaser i digitalt format ens för privat bruk.

### Citering

Verk får enligt god sed direkt citeras. Citatet måste ha en saklig anknytning till verket där citatet används. Citering är tillåtet endast i den utsträckning som är nödvändigt för syftet. När man citerar ett verk måste man ange namnet på verket samt upphovsmannen.

### Offentligt framförande i undervisning

I undervisningssammanhang får man visa andra publicerade verk utom film- och teaterverk. Till exempel kan man spela upp musik eller spela musik på instrument på lektioner samt läsa högt ur böcker eller lyssna på ljudböcker. Framförande är tillåtet för en närvarande publik, det vill säga publiken ska finnas sig i samma rum som verket som framförs.

### Användning av verk för att illustrera undervisningen

I undervisningsverksamhet får man göra ett verk tillgängligt för publiken och framställa exemplar av det för att illustrera undervisningen om det inte finns någon användningslicens alls som är avsedd för undervisningsverksamheten eller en sådan licens inte är lättillgänglig. Villkoret är att användningen av verket sker i en situation eller en skyddad digital miljö som är avsedd för en viss begränsad grupp personer.

## 9. För undervisning avsedda användningslicenser för verk

Flera olika användningslicenser finns tillgängliga eller har redan anskaffats för läroanstalter.

Från Kopiosto har Utbildningsstyrelsen centraliserat skaffat **kopieringslicenser** för förskoleundervisningen, den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och avgiftsfri grundläggande yrkesutbildning som leder till en examen samt för läroanstalter som ger grundläggande konstundervisning och som får statsandelar. Övriga läroanstalter ska själva skaffa sina kopieringslicenser.

Från Kopiosto, sändarföretag och APFI, som representerar film- och av-produktionsbolag, har Utbildningsstyrelsen skaffat **licenser för inspelning av tv-program** på vissa kanaler samt visning av inhemska program på Yle Arenan och Arkivet för förskoleundervisningen, den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och avgiftsfri grundläggande yrkesutbildning som leder till en examen.

Musik får framföras i undervisningen för en närvarande undervisningsgrupp. Kommunerna har skaffat **licenser för användning av musik** i kommunens verksamhet, till exempel på kommunala daghem samt vid fester och konserter som ordnas på läroanstalter, genom de kommunavtal som de ingått med Teosto och Gramex. För övrig användning av musik kan man beroende på användningstillfället skaffa tillstånd från Teosto, Gramex eller tjänsten Musiikkiluvat.fi. Mer information om användning av musik i undervisningen finns på Teostos webbplats.

För **visning av filmer** ska läroanstalterna skaffa separata tillstånd. Visningstillstånd för filmer kan skaffas på Elokuvalisenssi.fi och i Koulukinos tjänst Suoratoisto.

Upphovsmannen kan ha tillåtit användning av sina verk med en licens, exempelvis en **Creative Commons**-licens eller någon annan motsvarande öppen licens. Sådant material kan användas i enlighet med licensvillkoren.






Mer information om  
upphovsrätten och licenser  
för läroanstalter finns  
i Kopiraittila:  
<https://kopiraittila.fi/sv/>

På Kopiraittilas webbplats finns även  
spelifierat och annat material för inläring  
av och undervisning i  
upphovsrättigheterna samt checklistor för  
projektarbeten.

Välkommen till Kopiraittila!

 @Kopiraittila  
 Kopiraittila

Fråga oss om upphovsrätten:  
[neuvonta@kopiosto.fi](mailto:neuvonta@kopiosto.fi)  
[www.kopiosto.fi](http://www.kopiosto.fi)